

ЕКОНОМІЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ЗАХІДНОГО РЕГІОНУ УКРАЇНИ: СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

© Франів І.А., 2012

Здійснено аналіз економічного потенціалу західного регіону України. Виокремлено актуальні економічні комплекси для досліджуваного регіону з числа всіх економічних комплексів. Наведені шляхи їх розвитку з метою реструктуризації економічного потенціалу західного регіону України.

Ключові слова: регіональна економіка, західний регіон України, розміщення підприємств, економічний потенціал.

І.А. Franiv

National University "Lviv Polytechnic"

ECONOMIC POTENTIAL WEST REGION OF UKRAINE: STATUS AND PROSPECTS

© Franiv I.A., 2012

The paper analyzes the economic potential of Western Ukraine. Singled actual economic systems for the studied region among all economic systems. Presented paths of development for the restructuring of the economic potential of Western Ukraine.

Key words: regional economy, the western region of Ukraine, facility location, economic potential.

Постановка проблеми. Актуальним питанням сьогодення є впровадження в практику теоретичних розробок науковців як України, так і світу в визначення оптимального місця для розміщення нового підприємства. Не менш вагомим є аналіз правильності розташування наявних підприємств. Отже, пошук оптимального місця для розміщення підприємств слід накладати на призму наявного економічного потенціалу України, тому що неможливо знайти оптимальне місце для розміщення підприємства, не маючи уявлення про те, які підприємства вже існують в досліджуваному регіоні, які плануються споруджувати, які галузі перспективні для певного регіону, а які ні тощо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Екологічний стан в західному регіоні тяжіє до несприятливого, а особливо в окремих його осередках. Наприклад, у межах Дрогобицької агломерації (Дрогобич, Борислав, Стебник, Трускавець) розвинені гірничохімічна, нафтопереробна, лакофарбова галузі виробництва ставлять під загрозу розвиток рекреаційного господарства. Аналогічна ситуація склалася в межах Львівсько-Волинського вугільного басейну, в зонах впливу Яворівського і Роздільського ВО "Сірка", Калуського ВО "Хлорвініл". Порівняно висока забрудненість зумовлена наявністю на території регіону шкідливих виробництв [3].

Деформованість галузевої та територіальної структур зайнятості трудових ресурсів, що спостерігалася в регіоні до недавнього часу, породжує напруженість ситуації на місцевому ринку праці. Стан та рівень динаміки безробіття в регіоні є доволі значними. За рахунок зменшення попиту на робочу силу очікується подальше зростання незбалансованості місцевого ринку праці [1, с. 211].

Західний регіон займає вагоме місце в економіці України, виробляючи близько 15 відсотків промислової та сільськогосподарської продукції. Тут сформувався індустріально-аграрний тип господарського комплексу.

Провідними галузями промисловості регіону є лісова, деревообробна, целюлозно-паперова, хімічна та нафтохімічна, машинобудування і металообробна, легка і харчова промисловість. Домінуюче місце в галузевій структурі промисловості займає машинобудування і металообробка [3].

Машинобудівний комплекс регіону представлений галузями приладобудування, електротехнічної, верстатобудівної, інструментальної та автомобільної промисловості, підприємствами хімічного, нафтохімічного, будівельно-шляхового та комунального машинобудування, електронної та радіотехнічної промисловості.

У регіоні є необхідні передумови для розвитку автобусного, сільськогосподарського і підіймально-транспортного машинобудування на базі наявного науково-виробничого потенціалу, а також за рахунок створення необхідних потужностей [3].

Розвиток промисловості будівельних матеріалів спирається на власну сировинну базу. У регіоні працюють підприємства з виробництва цементу різних марок, залізобетонних конструкцій і деталей, вапна, азбесту, цегли, кахлю, будівельного скла.

У західному регіоні є всі види паливних ресурсів: нафта, природний газ, кам'яне і буре вугілля, торф, горючі сланці. Проте їхні запаси незначні або вичерпуються. Найбільші об'єкти паливно-енергетичного комплексу зосереджені у Львівській, Івано-Франківській та Рівненській областях. Це Рівненська АЕС, Бурштинська і Добротвірська ДРЕС.

Хімічне і нафтохімічне виробництво західного регіону включає гірничо-хімічну промисловість (добування сірки, калійних солей), основну хімію, промисловість хімічних волокон, лакофарбову, хімічних реактивів, пластичних мас і виробів з них [1, с. 153–167].

Легка промисловість західного регіону випускає різні види тканин, швейні, панчішно-шкарпеткові вироби, верхній і білизняний трикотаж, взуття та інші товари народного споживання.

Сприятливі ґрунтово-кліматичні умови для виробництва сільськогосподарської сировини сприяли розвитку в регіоні майже всіх підгалузей харчової промисловості – м'ясної, молокопереробної, цукрової, спиртової, плодоовочевої, борошномельної, крохмалопотокової, виноробної тощо. Розвиток агропродовольчого комплексу орієнтується на стабільне нарощування виробництва високоякісних продуктів харчування для задоволення потреб місцевого населення і контингенту рекреантів на базі підвищення ефективності використання агроресурсного потенціалу, збалансованого розвитку всіх сфер і галузей АПК, впровадження найновіших технологій та екологізації агропродовольчого виробництва.

Природно-ресурсний потенціал Західного регіону забезпечує можливості для ефективного розвитку рекреаційної діяльності як в передгірських, так і на рівнинних територіях. Попит на рекреаційні послуги оцінюється в понад 4 млн. ос. на рік лише для потреб відпочинку і туризму (без урахування короткочасного). Разом з потребами в санаторно-курортному лікуванні на базі мінеральних вод регіону він оцінюється щонайменше в 6 млн. ос. на рік. Сумарна місткість рекреаційних об'єктів у 8–10 разів менша, ніж в аналогічних регіонах за кордоном. Не відповідають міжнародним стандартам умови сервісу, інфраструктурне забезпечення. Загалом рекреаційний потенціал регіону використовується на 10–12 відсотків [1, 3].

Цілі статті. Аналіз економічного потенціалу західного регіону України з метою визначення його сучасного стану і представлення актуальних шляхів подальшого розвитку для здійснення реструктуризації економіки західної України під сучасний світовий економічний лад.

Виклад основного матеріалу дослідження. Згідно з [2, с. 210] західний регіон України складається з семи областей: Волинської, Закарпатської, Івано-Франківської, Львівської, Рівненської, Тернопільської, Чернівецької. Його площа становить 110 тис. км², або 18,3 відсотка загальної території України. З проведених нами досліджень в західному регіоні є такі комплекси економіки: агропромисловий комплекс, будівельний комплекс, лісовиробничий комплекс, комплекс виробництва товарів народного споживання (соціальний), паливно-енергетичний комплекс, хімічний комплекс [4–8].

У складі АПК виділяються такі функціональні сфери: галузі рослинництва і тваринництва, зайняті виробництвом сільськогосподарської продукції; галузі промислової переробки сільськогосподарської продукції (м'ясна, молочна, борошномельно-круп'яна промисловість, легка промисловість з переробки сільськогосподарської сировини тощо); галузі, що виробляють засоби

виробництва для потреб АПК (сільськогосподарське машинобудування, виробництво мінеральних добрив та інших хімічних засобів, продовольче машинобудування, мікробіологічна та комбікормова промисловість та ін; галузі виробничої та соціальної інфраструктури (заготівля, зберігання, транспортування і реалізація продукції).

Україна – одна з небагатьох у світі держав, в яких наявні великі земельні ресурси. Майже дві третини площі ріллі займають найродючіші чорноземи та наближені до них за родючістю ґрунти. Із загальної площі с/г угіддя становлять 69,4 %, орні землі займають 79,5 %. Причому в лісостеповій і степовій зонах частка ріллі становить 75–85 %, а у поліській – 65 %. Найменша частина орних земель (близько 47 %) припадає на гірські і передгірські райони Карпат [5–7].

Зернові культури культивуються переважно в степу і лісостепу. Цінною продовольчою культурою є озиме жито. Його основні посіви зосереджені у Поліссі (понад 60%), у Прикарпатті та лісостепових областях. Важливе значення має продовольча і фуражна культура – кукурудза. Вона культивується як у степовій і лісостеповій зонах, так і у Закарпатті. У західному регіоні України є незначні посіви таких культур, як гречка, просо, зернобобові.

Найбільша концентрація цукрового буряку спостерігається у Вінницькій, Хмельницькій, Тернопільській, Черкаській та Чернівецькій областях.

Овочівництво поширене повсюдно, але найбільше розвинуте воно навколо великих міст та в промислових районах. Виноградні насадження західних областей України зосереджені у Закарпатті. Садівництво розвинене на всій території України, але одні з найбільших площ під садами зайняті у Закарпатті.

Розміщення галузей тваринництва зумовлюється природними умовами, ресурсами кормовиробництва, потребами населення, транспортабельністю продуктів. Розвиток тваринництва залежить насамперед від кормовиробництва, яке складається з польового, лукопасовищного і промислового виробництва кормів. Водночас окремі галузі тваринництва прив'язані до м'ясо-молочної, цукрової, крохмале-патокової промисловості (використання відходів в кормовому раціоні).

У західному регіоні України найпоширеніше є грубововняне вівчарство (Карпати), птахівництво розвивається навколо великих міст (спеціалізовані птахофабрики), а також поблизу промислових і рекреаційних центрів. Крім цих галузей, дедалі більшого значення набуває ставкове рибництво, бджільництво, звірівництво і шовківництво.

У західній частині поліського агропромислового комплексу вирощують зернові культури, льон, картоплю, займаються молочно-м'ясним скотарством і свинарством.

Подальший розвиток агропромислового комплексу західного регіону України необхідно орієнтувати в напрямку збільшення виробництва продукції тих галузей, які можуть стати джерелом постійних надходжень з врахуванням специфіки кліматичних умов, зокрема маслосироробної, молочної, вовняної, фруктозаготівельної тощо.

Будівельний комплекс охоплює систему підприємств і галузей, продукція яких призначається для капітального будівництва у сферах промисловості, сільського господарства, транспорту, а також для потреб житлово-комунального господарства та всіх інших сфер людської діяльності.

До складу будівельного комплексу входять три основні групи галузей: видобуток і обробка мінерально-будівельної сировини (пісок, гравій, щебінь, бутовий камінь тощо); виробництво в'язучих матеріалів (цемент, вапно, гіпс); виробництво стінових матеріалів, виробів і конструкцій (бетонні, залізобетонні та інші конструкції і блоки) [5–7].

Галузі будівельного комплексу розвиваються в усіх районах, однак переважна більшість підприємств тяжіє до районів індустріального будівництва.

На розміщення підприємств будівельного комплексу, зокрема виробництво будівельних матеріалів, найбільший вплив має сировинний фактор. Так, потужні цементні підприємства зосереджені у Львівській (Миколаїв), Рівненській (Здолбунів), Хмельницькій (Кам'янець-Подільський) областях. Дещо меншої потужності діють підприємства у Івано-Франківській області.

В усіх областях України працюють підприємства, що спеціалізуються на випуску залізобетонних деталей. Найпотужніші з них розміщені у містах-мільйонерах та великих промислових центрах (Київ, Харків, Дніпропетровськ, Донецьк, Одеса, Львів та ін.).

Однією з найстаріших галузей будівельного комплексу України є цегельна промисловість. Головні центри виробництва будівельної цегли – великі міста. Тут працюють підприємства, оснащені високопродуктивними кільцевими тунельними печами. Заводи меншої потужності працюють у сільській місцевості. Західний район України у цьому напрямку представлений на ринку цегельною, зокрема в м. Миколаїв (Львівської обл.).

Важливою галуззю є виробництво віконного і технічного скла. Віконне скло виробляють на багатьох заводах України, щодо західного регіону, то його представляє Львівський склозавод.

У перспективі розвиток галузей будівельного комплексу має бути пов'язаний з реконструкцією технічної бази.

Лісовиробничий комплекс – це міжгалузеве утворення в межах України, що об'єднує лісові галузі (від вирощування та експлуатації до глибокої переробки деревини) з метою раціонального використання сировини і відходів. Різні галузі і підгалузі лісопромислового комплексу розвиваються на базі основної сировини-деревини, вони пов'язані з багатьма міжгалузевими комплексами. Лісовиробничий комплекс України об'єднує такі підкомплекси: лісогосподарський, деревообробний, целюлозно-паперовий та лісохімічний. Кожен підкомплекс охоплює галузі, що функціонують в процесі виробництва різних видів продукції.

Лісистість території України становить понад 14 %. До найбільш лісистих належать карпатські області (Закарпатська, Івано-Франківська, та Чернівецька), області мішано-лісової зони (Волинська, Рівненська, Житомирська). В Українських Карпатах зайнято лісами понад 40% площі території, а в Кримських горах – 32 %. У порідному складі лісів переважають хвойні ліси (сосна, ялина, ялиця) та твердолистяні породи – дуб, бук, явір, ясен, клен [5–7].

У лісогосподарському підкомплексі виділяють лісове господарство та лісозаготівельну промисловість. Лісове господарство сьогодні набуває особливої актуальності, воно забезпечує розширене лісовідтворення, лісовпорядкування та захист і охорону лісів. Однак Україна задовольняє свої потреби у лісосировині на третину і змушена закуповувати щорічно деревину та її продукти в сусідніх країнах. Лісозаготівельна промисловість заготовляє деревину та здійснює її первинну переробку. Основними лісозаготівельними районами є Українські Карпати та Полісся.

Деревообробний підкомплекс представлений лісопильною, фанерною, меблевою галузями, а також виробництвом деревно-стружкових і деревно-волокнистих плит та будівельних деталей з дерева. Ці галузі розвинені на всій території України, але основна їх частина зосереджена в межах карпатських та поліських областей. Найбільшими центрами лісопильної промисловості в західній Україні є Чернівці, Вигода, Надвірна, Брошнів, Рожнятів (Прикарпаття); Рахів, Свалява (Закарпаття), Сколе; Стрий (Львівщина); Ковель. Підприємства фанерної промисловості зосереджені у Львові та Чернівцях.

Майже половина осіб, що працює у лісопромисловому комплексі, зайнята у меблевій промисловості. Найбільші центри цієї галузі у західній Україні є у Львові, Ужгороді, Мукачеві. Одним із центрів виробництва будівельних матеріалів з дерева є Чернівці.

Целюлозно-паперова промисловість західного регіону представлена Жидачівським картонно-паперовим комбінатом (Львівська обл.), Рахівською картонною фабрикою (Закарпатська обл.).

Лісохімічний підкомплекс охоплює низку галузей, що зайняті хімічною переробкою деревини і тяжіють переважно до лісосировинних районів.

Найбільш потужна група лісохімічних підприємств склалася в Закарпатській області (Свалявський, Перечинський, Великобичківський лісохімічні комбінати). Значними центрами лісохімії є також Славута Хмельницької обл. та Вигода Івано-Франківської обл.

Галузі лісовиробничого комплексу України зосереджені переважно у двох великих районах – Поліському і Карпатському, а також у деяких центрах, що розташовані поза межами цих районів.

Поліський район охоплює територію північних областей правобережної частини України з сосновими, дубовими, березовими і вільховими породами дерев. Тут розвивається лісопильна, меблева, целюлозно-паперова, лісохімічна, каніфольна, хвое-переробна галузі. Одним із головних лісопромислових центрів, що належить до західного регіону України, є Новоград-Волинський.

Карпатський район сформувався на базі лісових ресурсів Карпат, що простягаються на території Закарпатської, Івано-Франківської, Чернівецької та Львівської областей. Головними промисловими галузями району є: меблева, целюлозно-паперова, лісохімічна, фанерна, виробництво оцтової кислоти, клею для меблевої і фанерної промисловості. Найбільші лісопромислові центри району: Жидачів (виробництво целюлози, паперу і картону); Івано-Франківськ, Ужгород, Чернівці, Брошнів, Свалява (виробництво меблів); Свалява, Перечин, Великий Бичків (лісохімія); Рахів (виробництво картону).

Розвиток лісопромислового виробництва у перспективі залежатиме значною мірою від наявності деревної сировини. В Україні запаси деревини незначні, тому необхідно вишукувати резерви шляхом вивільнення частини ресурсів і використання у виробничому циклі різноманітних заміників.

Виробництво товарів народного споживання представлене різними галузями легкої промисловості, а також цілою групою підгалузей машинобудування, товарів побутової хімії [5–7].

У структурі виробництва непродовольчих товарів народного споживання одне з важливих місць належить легкій промисловості. В умовах соціальної переорієнтації економіки галузям легкої промисловості належить провідна роль у підвищенні життєвого рівня населення.

Однією з головних підгалузей легкої промисловості є текстильна. У західних областях України є бавовняний комбінат у Тернополі, ткацькі фабрики у Чернівцях, Івано-Франківську, Коломиї.

Традиційною галуззю текстильної промисловості є вовняна, яка здійснює первинну обробку вовни, виготовляє пряжу та вироби з неї. Фабрики цієї галузі розміщені у Дунаївцях (Хмельницька обл.). Доволі великого поширення набуло виробництво килимів і килимових виробів з вовни та синтетичних волокон. Підприємства розміщені в деяких міських поселеннях Прикарпаття (Косів, Криворівня, Коломия) і Закарпаття.

Важливого значення для України набула лляна промисловість. Переробляють цей ресурс на Рівненському льнокомбінаті. Популярне виробництво легкої промисловості – трикотажне. Один з головних центрів панчішно-шкарпеткових виробів розміщений у Львівській області.

Вагомою в структурі легкої промисловості є швейна промисловість. Розміщена ця галузь у районах споживання, здебільшого у великих містах. Серед найбільших підприємств галузі є фабрики у Львові та інших містах.

Слід відзначити шкіряно-взуттєву і хутрову галузі. Підприємства шкіряної промисловості розміщені у Львові. Значна кількість продукції виготовляється з штучної сировини (шкірозамінники), її виробляють на підприємствах Тернополя, Луцька. Найбільші об'єднання взуттєвої промисловості західного регіону розміщені у Львові, Хмельницькому. Головні центри розвитку хутрової промисловості – Тисмениця Івано-Франківської обл., Львів.

Легка промисловість належить до наймобільніших галузей господарства. Тому цілком логічно можна вважати, що розвиток галузі у перспективі має базуватися на впровадженні державної політики, спрямованої на інвестовані виробництва, розвиток діючих та створення середніх і малих підприємств усіх форм власності.

Серед економічного потенціалу західного регіону України велике значення має паливно-енергетичний комплекс. Він працює на кам'яному вугіллі Львівсько-Волинського басейну, бурому вугіллі Закарпатської області, нафті та газі численних родовищ Прикарпаття. Енергетика в паливно-енергетичному комплексі західного регіону України представлена Бурштинською, Добротворською теплоелектростанціями, Рівненською, Хмельницькою АЕС та ін. (ГЕС, численні ТЕЦ та ЛЕП). Однак енергетика району має переважно внутрішньорайонне значення, на відміну від Східного економічного району, який постачає її не тільки іншим районам України, але й за кордон [8].

Західний макрорайон має великий науково-технічний потенціал. Тут працює більше 100 вищих та майже 300 середніх навчальних закладів [8]. До останнього часу функціонувала розгалужена система академічних та галузевих НДІ. Великий культурний, науковий та інтелектуальний потенціал району зосереджений переважно в містах – Львові, Луцьку та інших обласних центрах.

Доволі складна територіальна структура виробництва, в якій слід відзначити Львівську агломерацію, де є багато промислових вузлів, які сформувались, переважно, навколо обласних це-

нтрів, а також на базі освоєння великих родовищ мінеральних ресурсів. Це такі, як Нововолинсько-Червоноградський, Калусько-Долинський тощо.

Галузі хімічної промисловості є основою хімізації народного господарства – процесу широкого застосування хімічних технологій, синтетичних матеріалів у різних його галузях.

Для розвитку підприємств хімічної промисловості вирішальне значення має сировинний фактор (гірничо-хімічна та органічна сировина). Хімія споживає велику кількість води [5–7].

Гірничо-хімічна промисловість спирається значною мірою на власні мінеральні ресурси калійних солей, самородної сірки, кухонної солі та ін. Залягання гірничо-хімічної сировини в межах західної України виявлені у Прикарпатті, який є одним з найбільших районів гірничої хімії України. На базі розвіданих родовищ самородної сірки тут працює сірчаний комбінат у Новояворівську (Львівська область). Промислові запаси калійних солей зосереджені у Калуському і Стебницькому родовищах. Сировина переробляється на комбінатах, які виробляють хлорні калійні добрива та ряд інших хімічних продуктів. Крім виробництва калійних добрив, на виробничому об'єднанні “Оріана” у Калуші налагоджено випуск магнію.

Основна хімія розвивається в місцях видобування сировини та в районах споживання готової продукції. Так, в районах споживання розміщені окремі заводи, які використовують як сировину природний газ (м. Рівне). Калійна промисловість зосереджена в Івано-Франківській та Львівській областях, де видобувають калійні солі (Калуш, Стебник). У західній Україні великого значення набуло використання самородної сірки з придністровських родовищ Львівської області. Через високу хімічну активність сірчану кислоту економічно не вигідно і небезпечно перевозити на велику відстань, тому виробництво її орієнтується на споживача. Одним із найбільших центрів виробництва цього продукту є підприємства у містах Рівному, Новому Роздолі.

Виробництво хімічних волокон зосереджено у центрах з достатньою кількістю водних, паливно-енергетичних і трудових ресурсів. Такий центр виробництва є в Сокалі (Львівська область).

Основні напрями дальшого розвитку комплексу хімічних та нафтохімічних виробництв пов'язуються з поглибленням комплексної хімічної переробки органічного палива та повнішим використанням місцевих сировинних ресурсів.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Можемо обґрунтовано стверджувати, що реструктуризацію економічного потенціалу західного регіону України слід проводити у таких напрямках: посилення збалансованості соціально-економічного і екологічного розвитку; впровадження інновацій в усіх галузях господарства західного регіону України; інноваційний розвиток виробничої, комунікаційно-інформаційної, соціальної інфраструктури; інтенсивний розвиток рекреаційного комплексу тощо.

Подальші дослідження стосуватимуться аналізу питань агломераційних процесів західного економічного регіону України.

1. *Прогноз розвитку і розміщення продуктивних сил України до 2015 року.* – К.: РВПС України НАН України, 2004. – 370 с. 2. *Стеченко Д.М. Розміщення продуктивних сил і регіоналістика: підручник / Д.М. Стеченко.* – К.: Вікар, 2006. – 396 с. 3. *Державна служба статистики України [Електронний ресурс] / – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.* 4. *Іщук С.І. Розміщення продуктивних сил (Теорія, методи, практика) / С.І. Іщук – К.: Епрон. ун-т, 2002. – 216 с.* 5. *Луцишин П.В. Вступ до економічної і соціальної географії / П.В. Луцишин – К.: НМКВО, 1993.* 6. *Паламарчук М.М., Паламарчук О.М. Економічна і соціальна географія України з основами теорії / М.М. Паламарчук, О.М. Паламарчук – К.: Знання, 1998. – 415 с.* 7. *Соціально-економічна географія України: Навч. посібник / За ред. Шаблія О.І. – Львів: Світ, 2000. – 680 с.* 8. *Розміщення продуктивних сил [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://ukrkniga.org.ua/ukrkniga-text/619/20/>.*